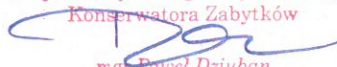

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
OPRACOWANY DLA KAPLICZKI
PW. MATKI BOŻEJ NIEPOKALANIE POCZĘTEJ
Z DZIECIĄTKIEM
W ORAWCE

WOJEWÓDZKI URZĄD
OCHRONY ZABYTKÓW W KRAKOWIE
DELEGATURA NOWY TARG
ZGODNIE Z POZWOLENIEM
KONSERWATORSKIM / POSTANOWIENIEM
ZNAK Orn. 541.1.2022 DNIA 2022-02-25

Z up. Małopolskiego Wojewódzkiego
Konservatora Zabytków

mgr Paweł Dziuban
Kierownik Delegatury w Nowym Targu

OPRACOWAŁ

Haman Cimpuz

1. Historia kościoła

Wieś Orawka założona została 1585 roku. Budowę kościoła rozpoczęto w 1651 roku, a ukończono około 1658 roku. Konsekracja nastąpiła w 1715 roku. W tym czasie wieś należała do komitatu orawskiego będącego jednostką administracyjną królestwa Węgier i stanowiła dobra panów Zamku Orawskiego. W początkowym okresie wznoszenia świątyni na Węgrzech panowali królowie Ferdynand III i Ferdynand IV z dynastii Habsburgów. Palatynem był Paweł Pálffy, a prymasem Jerzy Lippay, których nazwiska są ściśle związane z dziejami kościoła w Orawce. Świadczy to o dużym znaczeniu jakie przywiązywano do ostoji wiary katolickiej, jaką była parafia w Orawce. Zauważyć należy, że w pierwszej połowie XVII wieku panowie zamku orawskiego byli wyznania protestanckiego i narzucili swoją religię poddanym w myśl zasady czyja władza tego religia. Wspierając wiarę katolicką władza centralna w 1648 roku na prośbienie w Orawce osadziła Polaka ks. Jana Szczechowicza z Ratułowa, który duszpasterską opiekę sprawował nad całą katolicką ludnością Orawy. Z jego inicjatywy rozpoczęto budowę najstarszego kościoła katolickiego na górnej Orawie. Kościół składający się z nawy i prezbiterium zamkniętego trójbocznie wzniesiono w konstrukcji zrębowej z drewna modrzewiowego. Obiekt przykryty jest jednokalenicowym dachem krytym gontem, z sygnaturką i latarnią przykrytą ostrosłupowym dachem. Stropy płaskie z zeskrzynieniami, wsparte na słupach.

W roku 1728 do prezbiterium dobudowano kamienną murowaną kaplicę. W latach 1816-1829 oraz 1926-1927 przeprowadzono gruntowny remont kościoła. W 1901 roku od strony zachodniej dobudowano wolno stojącą częściowo nadwieszoną nad nawą wieżę w konstrukcji ramowo-słupowej ze ścianami zwężającymi się ku górze, krytą w przyziemiu, zwieńczoną izbicą i ostrosłupowym hełmem z osadzonymi w narożnikach małymi wieżyczkami.

Opis kościoła

Kościół drewniany, jednonawowy konstrukcji zrębowej. Orientowany, zbudowany z drewna modrzewiowego. Prezbiterium mniejsze od nawy, zamknięte trójbocznie z boczną zakrystią i murowaną kaplicą na osi. Duża kwadratowa wieża drewniana konstrukcji słupowo-ramowej od frontu, częściowo nadbudowana nad nawą. Ściany zwężające się ku górze i kruchta w przyziemiu. Zwieńczona izbicą i ostrosłupowym hełmem, oraz małymi narożnikowymi wieżyczkami. Dach jednokalenicowy, kryty gontem z wieżyczką na sygnaturkę zwieńczoną hełmem ostrosłupowym z latarnią. Stropy płaskie, w nawie z zaskrzynieniami, wsparte na słupach. W kaplicy sklepienie kolebkowe. Cenna polichromia z 2 poł. XVII wieku i 1711 roku. Sceny z życia Świętego Jana Chrzciciela, oraz postaciami królów polskich i węgierskich. Na stropie barwne kasetony z rozetami, a na ścianach herby: cesarstwa, arcybiskupa i okolicznych sołtysów. Balustrada chóru muzycznego, pokryta polichromią z postaciami w tradycyjnych strojach szlacheckich i chłopskich – ludowe przedstawienie Dziesięciu Przykazań i muzykujące anioły w okolicy prospektu organowego (barok 2 poł. XVII w.). Zabytkowe organy barokowe z 1670 roku ufundowane przez cesarza Ferdynanda III. Na polichromowanej belce tęczowej stara inskrypcja w języku polskim i barokowa Grupa Ukrzyżowania. Ołtarz główny, dwa boczne, kaplica oraz ambona (z wizerunkami ewangelistów i Świętego Jana Nepomucena) z epoki baroku z 1 poł. XVIII w. Liczne rzeźby i obrazy. Polichromowane ławki i konfesjonały. Stacje Drogi Krzyżowej z 1857 roku autorstwa Szczepana Sitarskiego.

Wyposażenie kościoła

W 1651 roku kościół otrzymał od króla Ferdynanda III 15-cetnarowy dzwon. W następnym roku król darował kościołowi dwa następne dzwony. Do dnia dzisiejszego zachował się tylko jeden z napisem: „Ferdynand IV król Węgier i Czech darował mię wszystkim katolikom Orawy 1652”. Dwa dzwony podczas pierwszej wojny światowej zabrała komisja rekwizycyjna na cele wojenne. Palatyn Paweł Palffy ofiarował świątyni, oprócz innych cennych przedmiotów, ołtarz /lewy boczny/.

Budowę kościoła rozpoczęto od wieży. Kruchta pod wieżą służyła pierwotnie za kaplicę do odprawiania nabożeństw. Ołtarze są późnobarokowe /odnowione w 1924 r/. W ołtarzu głównym rzeźba Piety, a obok niej 4 posągi patrząc od lewej strony: św. Stefana, św. Wojciecha, św. Stanisława i św. Władysława.

Bogata polichromia figuralno-ornamentalna nie była wykonana jednorazowo i nie przez jednego mistrza. Wszystkie części są jednak bardzo dobrze zharmonizowane. Napis na belce tęczy PICTUM A.D. 1711 należy uważać za datę zakończenia malowania kościoła. Prace te wykonano za czasów duszpasterzowania ks. Jana Gawędy (1696-1710) i ks. Stanisława Wilczka (1710-1734). Pieniądze /400 florenów/ na przyozdobienie kościoła zostały zebrane przez lud orawski. Szczegóły odnośnie powstawania polichromii nie są jeszcze dokładnie ustalone. Polichromię odnowiono z funduszy państwowych w 1951/52.

Na suficie i górnych częściach ścian namalowanych jest 14 wielkich przedstawień ze scenami z życia św. Jana Chrzciciela. W dolnych częściach ścian i przy obwodzie pułapu są wizerunki świętych. Na całość serii wizerunków składają się 53 obrazy postaci świętych i królów. Życie czterdziestu z nich było związane z historią Węgier, 34 żyło w pierwszych stuleciach państwowości Węgier, kiedy na tronie zasiadali królowie z rodu Arpadów. Wśród malowideł znalazło miejsce trzech polskich świętych: św. Kazimierz /syn króla Kazimierza Jagiellończyka i Elżbiety, córki Albrechta Habsburga, króla Węgier/, znany w historii z nieudanej wyprawy na Węgry w 1471r w celu objęcia tronu, ofiarowanego mu przez grupę magnatów zbuntowanych przeciw królowi Maciejowi /obraz przy głównym ołtarzu/, św. Świerad /Andreas Zoerardus, przy lewym ołtarzu bocznym/, św. Benedykt /tylna ściana chóru/ przyszli na Węgry w czasie, gdy Bolesław Chrobry zajął na krótko starą Słowację i zostali przyjęci do klasztoru Benedyktynów w Nitrze.

Oryginalnym uzupełnieniem wyobrażeń historyczno-religijnych są sceny z codziennego życia, przedstawione na obramowaniu chóru. Jest to artystyczna ilustracja zachowywania względnie łamania 10 przykazań boskich. Przy wejściu na chór obraz przedstawia piekło. Po prawej stronie belki tęczowej widnieje herb wspomnianego prymasa Jerzego Lippaya, po lewej króla Ferdynanda III, na tylnej ścianie chóru herb rodziny Moniaków, podniesionych w 1674r przez króla Leopolda do stanu szlacheckiego. Miejsca między obrazami figuralnymi wypełniono różnorodną ornamentacją. Na stropie namalowano kasetony z najrozmaitszymi rozetami.

W 1728r do drewnianego kościoła dobudowano murowaną kaplicę pod wezwaniem Matki Boskiej Bolesnej. Posiada barokowy ołtarz z posągiem Piety, eksponowanej obecnie w ołtarzu głównym. W latach 1900-1901 przebudowano starą barokową wieżę w stylu pseudogotyckim wsuwając ją do nawy i zamieniając baniastą kopułę na iglicowe wieżyczki.

W podziemiu świątyni spoczywają prochy kilku księży, którzy pracowali w Orawce i na dalszych terenach. Pod amboną znajduje się płyta grobowcza proboszcza parafii Rabczyce ks. Borowicza, najbliższego współpracownika ks. Szczechowicza. Przed wielkim ołtarzem spoczywa budowniczy kościoła, pierwszy proboszcz świątyni ks. Jan Szczechowicz „almae universitatis catholicorum Arvensium parochus et vicearchidiaconus”, który po 10-letniej działalności na niwie orawskiej złamany nadludzką pracą, zmarł 25 V 1659r.

Na terenach Spisza, Podhala oraz Orawy często występowały epidemie, szczególnie dżumy. Kapliczka pw. Matki Bożej Niepokalanie Poczętej z Dzieciątkiem (oraz św. Floriana i Donata wraz z przedstawieniem św. Marii Magdaleny i św. Rozalii) jest kapliczką błagalną - morową, postawioną w celu prześlągania Boga i zakoczenia epidemii dżumy. Wzniesiona w 1758 roku z piaskowca, powstała w warsztatach białopotoekich. Obecnie nie jest znany autor opracowania. Obiekt jest bardzo ciekawy z powodu swojej formy, która przypomina trójramienny świecznik.

2. Cel i zakres prac

Celem prac konserwatorskich jest zabezpieczenie obiektu szczególnie warstwy rzeźbiarskiej (stwierdzono wyoblenia formy rzeźbiarskiej oraz odpajanie zewnętrznej autorskiej warstwy kamienia) przed dalszą degradacją kamiennego materiału, z którego kapliczka została wykonana. Obiekt pod względem architektonicznym i artystycznym jest jednym z najciekawszych i najcenniejszych na tym terenie. Zatem jego zachowanie w wersji najbardziej zbliżonej do oryginału jest zadaniem nadrzędnym.

W zakres prac wejdą badania laboratoryjne mające na celu ustalenie ewentualnej kolorystyki obiektu oraz jej datowanie.

3. Opis formalno – stylistyczny

Kapliczka pw. Matki Bożej Niepokalanie Poczętej z Dzieciątkiem jest kapliczką błagalną (morową) wykonaną z piaskowca rodzimego, wysokości około 5 m. Forma architektoniczna kapliczki przypomina trójramienny świecznik z tym, że ramiona boczne (łącznie z rzeźbami) są 3 razy niższe od centralnie umieszczonej kolumny. Na kapitulu kolumny umieszczona jest na kuli ziemskiej rzeźba Matki Bożej z Dzieciątkiem depcząca węża. Na ramionach bocznych od lewej św. Donat w szatach biskupa z piorunami w ręku. Po prawej św. Florian w stroju żołnierza rzymskiego z chorągwią w jednej ręce i naczyniem z wodą gaszącą pożar domu w drugiej. Obie figury świętych i kolumna z Matką Bożą stoją na jednym wspólnym cokole. Cokół jest w kształcie prostokąta „leżącego” z wolutowo wygiętymi bokami przy czym wyrzuszenie znajduje się u góry. Na wolutach wykonano roślinne elementy zdobnicze zbliżone do liści akantu. Na środku cokołu niemal kwadratowe pola z dwoma płaskorzeźbami św. Marii Magdaleny oraz św. Rozalii patronek w czasie zarazy.

Stan zachowania obiektu – i przyczyny zniszczeń

Stan techniczny kapliczki pw. Matki Bożej Niepokalanie Poczętej z dzieciątkiem jest zły. Wynika to z faktu zniszczenia autorskiej warstwy rzeźbiarskiej przez zniszczenie powierzchni kamienia, która uległa dezintegracji granularnej. Dotyczy to w szczególności rzeźb. Na kamiennej kolumnie również wyobleniu uległy ślady po narzędziach, którymi obrabiano element. Dodatkowo ubiciu uległ fragment domu objętego pożarem i górna część chorągwi stanowiące atrybuty św. Floriana. Trudne do określenia na obecnym etapie badań są przyczyny odpadania dużych fragmentów kapitelu, który najprawdopodobniej jest znacznie późniejszy i pochodzi z końca XIX w lub XX w. Element ten posiada ostro cięte krawędzie, a cały blok jest rozczłonkowany. Poszczególne elementy spięte są obejmą od baldachimu i tylko dlatego nie odpadły. W najgorszym katastrofalnym stanie zachowania jest cokół. Spowodowane jest to podciąganiem kapilarnym wody, która z powodu zabetonowania schodów twardą zaprawą cementową jako jedyną drogę odparowywania znalazła sobie dolny fragment cokołu. Dodatkowo woda gromadząca się na górnej

powierzchni schodów również wsiąka w kamień i nim odparowuje. Prawie cały cokół objęty jest dezintegracją granularną spowodowaną wysoleniami. Niektóre części płaskorzeźb są całkowicie zniszczone (nie istnieją). Z innych pozostał zarys, a niektóre fragmenty w postaci cienkiej skorupki są odspojone od rdzenia.

4. Wnioski i założenia konserwatorskie

Ze względu na wartość historyczną oraz artystyczny oryginalny wyraz najważniejszą czynnością konserwatorską będzie zahamowanie procesów niszczących formę rzeźbiarską czyli ograniczenie zawilgocenia cokołu przez wykonanie nowych schodów oraz powtórne ułożenie kapliczki na warstwie izolacyjnej bitumicznej. Kapliczka zostanie wypionowana. Ponadto górna stopnica schodów zostanie ukształtowana z lekkim spadem, by woda ściekała od razu na zewnątrz obiektu.

Wykonane zostanie również wzmocnienie strukturalne zabezpieczające rzeźby przed dalszą utratą szeroko rozumianej warstwy autorskiej oraz podklejenie łusek, na których znajdują się elementy rzeźbiarskie. Jest to tak cenny obiekt, że nie można pozwolić sobie na utratę oryginału.

PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE – elementy kamienne

1. Demontaż elementów kapliczki.
2. Przewiezienie poszczególnych elementów kapliczki do pracowni.
3. Usunięcie mchów i porostów w sposób mechaniczny, a następnie chemiczny.
4. Wstępne oczyszczenie powierzchni kamienia.
5. Podklejenie odspojonych łusek z warstwą rzeźbiarską.
6. Usunięcie warstw farby olejnej.
 - rozmiękczenie warstw farby olejnej przy zastosowaniu okładów z środków chemicznych.
 - usunięcie rozmiękczonej warstwy farby w sposób mechaniczny (cykl powtarzać wielokrotnie o uzyskania czystego kamienia).
 - neutralizacja kamienia.
1. Konsolidacja struktury piaskowca przez nasączenie kamienia preparatem krzemooorganicznym Steinfestiger 100 i 300 firmy Remmers.
2. Wykonanie zbrojenia w miejscach dużych ubytków formy.
 - wykonanie otworów.
 - osadzenie na żywicy epoksydowej lub innym kleju „pajęczków” z drutu nierdzewnego.
1. Uzupełnienie ubytków formy rzeźbiarskiej (szczególnie w obrębie cokołu i rzeźb świętych przy użyciu gotowej zaprawy firmy Remmers lub przygotowanej samodzielnie z cementu, wapna i piasku z dodatkiem stabilnych chemicznie

pigmentów (naturalnych).

2. Wykonanie odpowiedniej faktury analogicznej do istniejącej w najbliższym otoczeniu ubytku.
3. Wykonanie punktowania przy użyciu spoiwa paroprzepuszczalnego, krzemoorganicznego firmy Remmers oraz naturalnych stabilnych pigmentów.
4. Wykonanie złocenia (elementy szaty, litery).
 - przygotowanie powierzchni kamienia.
 - wykonanie podkładu.
 - nałożenie warstwy mikstionu.
 - wykonanie złocenia.
 - wykonanie warstwy zabezpieczającej.

PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE - stopnie

1. Usunięcie cementowej warstwy znajdującej się na stopniach.
2. Rozebranie stopni.
3. Wykonanie nowych z cementu barwionego w masie na kolor ugrowy z niewielkim spadkiem stopnicy w stronę zewnętrzną.
4. Założenie izolacji bitumicznej pomiędzy stopniami a cokołem.

PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE - elementy metalowe

1. Proponuje się wykonanie metalowego ogrodzenia z elementów „kutyh” o znacznie mniejszych wymiarach około 3 x 3 m na rzucie kwadratu.
2. Furtkę wejściową należy umieścić z przodu w osi kapliczki.
3. Należy wykonać projekt nowego baldachimu i ogrodzenia, elementy ogrodzenia oraz zadaszenia muszą być co najmniej podobne.
4. Zadaszenie powinno być rozbieralne.
5. Elementy ogrodzenia należy osadzić w ziemi na betonowych słupach sięgających w głąb ziemi na około 150cm (poniżej poziomu zamarzania gruntu).
6. Elementy metalowe należy zabezpieczyć warstwą podkładową antykorozyjną.
7. Należy wykonać warstwę wierzchnią z farby chlorokauczukowej, matowej, w kolorze grafitowym.

PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE - elementy metalowe – kuta ręcznie barierka oraz baldachim

1. Demontaż barierki oraz baldachimu.
2. Zaprojektowanie nowego baldachimu (uzgodnienie formy z WUOZ).
3. Usunięcie produktów korozji oraz farb w sposób mechaniczny, przez piaskowanie.
4. Wyprażenie elementów w celu uzyskania spieku podnoszącego odporność na korozję stali.
5. Wykonanie warstwy podkładu zabezpieczającego przed korozją.
6. Wykonanie dwóch warstw farby nawierzchniowej.
7. Montaż.

roman ampro

WOJEWÓDZKI URZĄD
OCHRONY ZABYTKÓW W KRAKOWIE
DELEGATURA NOWY TARG
ZGODNIE Z POZWOLENIEM
KONSERWATORSKIM / POSTANOWIENIEM
ZNAK PaT.5147.1.2022 2022-02-25

Z up. Małopolskiego Wojewódzkiego
Konservatora Zabytków

Paweł Dziuban
mgr Paweł Dziuban
Kierownik Delegatury w Nowym Targu

